

УДК 811.161.2

ЛЮДСЬКІ ВЗАЄМИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МОВИ

Марія Федурко

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
кафедра філологічних дисциплін та МВПШ,
вул. Леся Курбаса, 2/201, 82100 Дрогобич, Львівська обл., Україна
тел.: (0 324) 41-34-07*

Проаналізовано листування письменника Володимира Винниченка та його дружини Розалії Лівшиць з метою характеристики кожного з них як мовних особистостей. Установлено, що це спілкування двох інтелегентних людей, які мають теплі почуття один до одного, що й відображено у їхньому мовленні. Показано, що в текстах листів доволі частотні, передусім у звертаннях, прикметники *дорогий/дорога, ніжна, світла, кохана, ясна, єдина, бідна*, звертання-оказіоналізми (*Коха, Діта, Манюня, Голуба, Гунка*), меліоративи (*зіронька, голубонько, дитинко, дитинчутка*), окличні речення, повтори, перифрази, займенник *мій (моя, моє)* та інші засоби інтимізації й експресивізації висловлень.

Ключові слова: лінгвостилістика, мовна особистість, епістолярій, Володимир Винниченко, Розалія Лівшиць, порівняння, меліоратив, пейоратив.

У спадщині професора Іван Ковалика є низка праць, що спричинилися до розбудови сучасної лінгвостилістики. Сьогодні у її метамову увійшло поняття мовна особистість в аспекті вивчення мовотворчості письменників, оцінювання їхнього внеску у розвиток української літературної мови [5].

Мовну особистість визначають як „поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності”. Вона „свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі. Творчий підхід і рівень мовної компетенції стимулюють мовну особистість до вдосконалення мови, розвитку мовного смаку, до постійного відображення в мові світоглядно-суспільних, національно-культурних джерел і пошуків нових, ефективних індивідуально-стильових засобів мовної виразності” [6, с. 92–93].

Значний інтерес викликає вивчення мовної особистості знакових постатей нашої культури, до яких належить і Володимир Винниченко – політик, державний діяч, письменник, художник. Дослідження його епістолярію – один із способів проникнення в „Я” цієї багатогранної людини. Можемо припустити, що саме це дало підставу Лідії Гінзбург порівнювати мемуарну літературу, зокрема листи, до поезії, пор.: „Література слогадів, листів, роздумів веде пряму мову про людину. Хронікальна й інтелектуальна, мемуарна й філософська, вона подібна до поезії відкритою і настійливою присутністю автора. Гостра її діалектика – у свободі вираження і несвободі вигадки, обмеженої дійсно минулим” [4, с. 91].

Від моменту з’яви в літературі В. Винниченко захопив усіх – читачів і критиків – неординарністю свого таланту. У рецензії на збірку „Краса і сила” (1906 р) І. Франко писав: „Серед млявої, тонко-артистичної та малосилої або ординарно шаблонованої та безталанної

генерації сучасних українських письменників раптом виринуло щось таке дуже, рішуче, мускулисте і повне темпераменту, щось таке, що не лізе в кишеню за словом, а сипле його потоками, що не сіє крізь сито, а валить валом, як саме життя, в суміш, українське, московське, калічене й чисте, як срібло, що не знає меж своїй обсервації і границь своїй пластичній творчості, і відкіля ти взявся у нас такий? – хочеться по кожному оповіданню запитати д. Винниченка” [13, 139–140].

На сьогодні підготовлено немало розвідок – в основному літературознавчих, об’єктом розгляду яких є листи В. Винниченка. Виходячи з настанови, що в мемуарних жанрах „образ письменника, позбавлений через специфічність цих жанрів редагування, представляє одномоментну, а отже, „живу” емоцію, фотографію думки чи судження”, а тому постає як „жива”, автентична людина, „з усіма суперечностями і складнощами характеру” [8, с. 7], літературознавці (А. Ільків, Т. Заболотна, А. Кузнєцова, В. Панченко) досліджують листування Винниченка власне під таким поглядом – як джерело об’єктивної рецепції їхнього адресанта [7; 9]. У працях І. Старовойтенко про Є. Чикаленка листи Володимира Винниченка розглянуто в контексті вивчення всіх обставин громадсько-політичної діяльності останнього [12]. Та чи не найповажнішим дослідником епістолярію письменника треба визнати Н. Миронець. Власне вона є упорядником книги „Винниченко – Розалія Лівшиць : епістолярний діалог (1911 – 1918 роки)” [3], звідки й почерпнуто ілюстративний матеріал для нашої розвідки.

Її мета – встановити специфічність дискурсивних практик обох адресантів та виявити ті мовні засоби, які цю специфічність виявляють.

У зазначеній книзі вміщено 137 листів із віднайдених 150. 13 листів не опубліковано через погану їхню збереженість.

Уперше В. Винниченко і Розалія Лівшиць зустрілися, ймовірно, у Парижі 1909 року. Однак ближче зазнайомилися в Каві ді Лявагна, що в Італії, у родині Віри (це сестра Розалії Яківни) та Бориса Яковенків. Він – уже доволі відомий письменник і політик, вона – студентка медичного факультету Сорбонни. До цього знайомства в житті В. Винниченка вже були жінки – Катерина Голіцинська, Софія Задвина, Марія Баранова, Алла Пігулова, Люся Гольдмерштейн. Однак не ті, з якими готовий був створити сім’ю. Розалія Лівшиць – якраз та, бо пристає на його умови: їхня сім’я буде українською, а українська мова – мовою їхнього спілкування. Не одразу, однак прийняла Розалія й думку чоловіка завести дітей лише згодом, коли вони вдвох належно підготуються до батьківства: *Вначале мне было непонятно и беспокоило от того, что ты не хочешь детей (это от того, что не привыкла слышать об этом так* [тут і далі – підкреслення адресантки] *высказываемые мысли), а теперь я понимаю, согласна с тобой и благодарна тебе* (с. 28). І його філософію любові теж прийняла: В. Винниченко виклав її у своєму етико-філософському трактаті „Конкордизм – система будування щастя». Ось як він розумів це почуття: „Любов – це вростання, це просякнення до найтемніших куточків одної істоти другою. Любов приходить пізно, за коханням, після його оргії, після жадних криків і лютого, дикого шепоту жаги.<...> Любов приходить помалу, з стражданням, з буденними клопотами, в поросі повсякчасних пригод <...> Вона ходить тихо, безшумно, з уважним поглядом, загадковою посмішкою. Кохання сліпе, дике, з поширеними ніздрями, скрюченими пальцями, накидається на все, що може задовольнити. Кохання є цвіт, з якого виростає рідкісний овоч – любов. Без цвіту немає плоду, але цвіт не є плід і не всякий цвіт перетворюється на плід. Тисячі кохань обсіпаються безплідними, усихають, не встигнувши розквітнути до зерна любові” [2, с. 147.]. Думаємо, що Винниченко уже в перші дні їхньої близькості виклав Лівшиць своє бачення цього найважливішого з почуттів, можливо, під

назвою „Конституція». Бо в листі від 18 квітня 1911 року читаємо: *Прилагаю к этому письму то, что я написала вчера в ответ на твою „Конституцию» (с. 15).*

Адресант перших 37 листів (1911-1912 роки) – Розалія Лівшиць. Вони російськомовні, а з 1914 – україномовні. Перший лист написаний 12 квітня 1911 року в Мілані дорогою з Італії у Францію.

Зазначений час не був легким періодом у житті адресантки. Вона готувалася до іспитів – не простих і дуже відповідальних, які забирають усі сили й час (*Экзамен поглотил меня и не позволяет ни о чем думать. Просыпаюсь среди ночи с ужасом, что вдруг не выдержу (с. 51)*). А поряд із цим – постійні сумніви й тривоги через коханого: Роза ще не впевнена у його почуттях, дуже тривожиться, коли немає від нього звістки. Не раз прощається, думаючи, що востаннє. У цих її листах доволі частими є одиниці, які можна віднести до лексико-семантичного поля страждання, ключовими лексемами якого дослідники вважають *боль, жаль, туга, печаль, скорбота, самотність, крик, зойк, стогін, слези, плакати, ридати* тощо [11, с. 62], пор.: *В моей душе нет ничего, все изорвано, сожжено навсегда (с. 16); Тоска моя о тебе все так же остра (с. 20); Если бы ты знал, как бесконечно ты дорог мне, как невыносимо я хочу видеть тебя и как все жестоко на свете (с. 21); Люблю тебя за радость и страдание, что дал мне (с. 24)*. Щоправда, і в подальших листах трапляються одиниці такого плану, однак в них почуття болю, печалі чи туги викликані тривогою за коханого: *<...> мне так грустно, что не могу сей час быть около тебя (с. 40); Тебе грустно? Я опять становлюсь ревой, и когда никого не бывает дома, я реву-реву (с. 67)*, потребою бачити, чути його, доглядати за ним: *Ненужной жертвой кажется мне разлука. Я не могу без тебя жить и прожитое уже и будущие дни без тебя – для меня – мученье (с. 62); Мені так болить у грудях, коли думаю про тебе, що вже стараюсь не думати (с. 222)*. Розалії усе важливо: у якому настрої він буває, коли злий, коли змучений, коли голодний, бо готова бути з ним і в біді, і в радості, „делишь и дурное и тяжелое”, „устроить жизнь совсем особенную”, у якій буде затишно передусім йому. І майже від перших днів має певність: щасливою вона зможе бути тільки з ним, навіть якщо судилися їм у житті тільки труднощі (*Если даже и все будет плохо, то для меня всякое плохо с тобой будет в тысячи раз лучше, чем все без тебя – с. 26*). А поки – мріє про зустріч і планує майбутнє спільне життя, хоч час іде аж надто повільно.

Як можна судити з листів Розалії Яківни, це не були легкі дні й у житті Володимира Кириловича. І вона, хоч і молодша та менш досвідчена, але вміє віднайти слова розради: *А то, что тебя терпят в литературе, разве для тебя новость? Разве было когда-нибудь, чтобы человека, говорящего новое, признавали и любили его современники? <...> Твои друзья? Все друзья одинаковы, потому что все люди, и слабости и недостатки у них человеческие (с. 42–43)*. Вона готова підставити плече, а якщо буде потрібно для блага коханого – відійти: *Я хочу быть твоим помощником, помогать переносить горе, а не требовать от тебя наслаждений. Когда я увижу, что мешаю идти к твоей цели, я уйду (с. 44)*.

Спершу Лівшиць доволі стримана у вираженні почуттів, навіть часом звертається до Винниченка на Ви – лист від 20 квітня 1911 р. У російськомовних листах домінують звертання *мильй, мой мильй, родной, дорогой мой, мильй-мильй, мой дорогой друг, счастье мое, мальчик мой, дорогой*. Згодом з'являються звертання, що засвідчують особливий відтінок їхньої любові, названої у дослідженні А. Ільків любов'ю-опікою: *детка (с. 39), Володя мой (с. 42), дорогое мое (с. 46), мальчик мой дорогой (с. 47), крошка моя (с. 55), Волока мильй (с. 39; 64)*. Можливо, він був результатом дуже бажаного, але так і не реалізованого материнства. Зрештою, Лівшиць сама зізнається: *Мильй мой, мне иногда*

кажется, что ты мой сын (с. 64). Трапляються у звертаннях і складніші конструкції, як-от: *милий мой, радость и нежность моя (с. 14); единственный источник моей радости (с. 31)*.

Знаємо, що обов'язковим компонентом листа як жанру є наявність висловлень-прощань. У російськомовних листах Лівшиць це: *Пиши скорее (с. 17); Прощай (с. 18); Пиши мне, ради всего святого! (с. 22); Прощай любовь моя (с. 25); Целую (с. 38), Целую твои глаза и благодарю тебя (с. 27); Целую тебя, единственный источник моей радости. Пиши (с. 31); Обнимаю тебя, мое счастье. Жду нетерпеливо (с. 34); Целую тебя крепко-крепко, жизнь моя (с. 39); Крепко прижимаюсь к тебе (с. 48)*. Часом конструкціями такого взірця вона розпочинає листа: *Целую усталые руки, которые писали мне письмо, тысячу раз (с. 39)*, а підписує зазвичай *Роза* або *Твоя Роза* й лише зрідка – *Твоя* чи *Вся Твоя Коха*.

А поряд із цим не втомлюється зізнаватися, як багато він значить для неї і як безмежно його кохає: *О мой дорогой, мое счастье, жизнь. Я не могу жить без тебя! Не могу и не хочу (с. 36); Я люблю тебя. Плачу от бессилия своего сказать так, чтобы ты поверил (с. 37)*. Тож цілком органічними в таких фрагментах є тропи, засновані на метонімічному перенесенні (наприклад, *счастье, жизнь*), окличні речення, повтори тощо.

Любов Розалії жертовна (*Если бы вдруг я узнала, что другая женщина сделает тебя счастливым – я отдала бы тебя ей и ушла бы от тебя навеки. Милый, если бы ты знал, как мне хочется, чтобы ты был счастлив (с. 14)*) і від початку особлива – без клятв і запевнень: *Мы не дадим друг другу клятв в вечной любви и верности, т.к. знаем, что это бесполезно, мы свободны (с. 28)*.

І попри так відверто декларовану свободу, „без присягання, заклинання, без санкцій лицемірних або глупих людей з їхніми комедіями, без нотаріюсів, без загроз і різних кайданів” [1, с. 326] вони були в парі до кінця. 27 березня 1919 р., у 9 річницю їхнього подружнього життя, Володимир Винниченко робить у своєму щоденнику такий проникливий запис: „Завтра роковини нашего шлюбу. Ніхто, крім нас двох, про цей день не знає. Тільки ми вдвох, він тільки наш. Нас вінчали скелі, сосни, море, сонце, нам кадили духом вереси, нам співали хвилі моря, там унизу зеленкуваті з берега і золотисто фіолетові на далекім обрії” [1]. А через 36 років, уже по відході В. Винниченка, Розалія Лівшиць залишить ще більш проникливі слова: „Радість... Я забула, як вона виглядає. Всіма силами викликаю її в пам'яті, але відчутти не можу. Найстрашніше для мене його відхід в інший плян, бо я не вірю в його смерть, в тому, що не можу сполучитись з ним безпосередньо. Він в моїй душі постійно, як дихання, як світло, як духовний прояв і контакт зі світом. Все, що може людина в'явити найкращого в Людині, було в ньому”.

З серпня 1914 Розалія надсилає Винниченкові листи вже українською. У них домінують звертання, що виказують оту любов-опіку, яка панувала між ними: *Діта (с. 84); Діта мій (с. 207); Діта дорога моя!! (с. 82); Голубонько моя (с. 83); голуба (с. 84), Голубка моя, Діта дорога! Любов моя ясна (с. 83); Голубонько моя, Яса! (с. 174); Малютка моя золота! (с. 175); Голубе мій; щастя моє (с. 216); коханий; любий мій (с. 217); Ді мій. Кроха моя золота (с. 226)*

Прощальним конструкціям цих її листів властива тональність, близька до тієї, що в російськомовних: *Прощай, дорогой мій. <...> Цілую руки твої (с. 83); Цілую з великою ніжністю очі твої (с. 84); Обнімаю тебе дуже-дуже (с. 87)Прощай Діта. Діта!! Не сердься на мене за те, що я не пишу, не можу (с. 90); Цілую ясну любов мою, очі, лице, усе (с. 95); Страсть моя, ясний світ мій. Цілую сліди твої, і заздрю Сашиці, що з тобою. Жду, жду! (с. 166); Прощай. Цілую з білью і ніжністю, з тугою і радістю. Спасибі тобі, що ти живеш і я. Люблю тебе без краю (с. 220); До побачення, моя єдина дитинка! (с. 223)*. І підписує ці листи майже так само: *Твоя, твоя, твоя (с. 83), Твоя Роза (с. 84), Твоя (с. 171),*

Твоя жєна Роза (с. 126), Роза (с. 155). У текстах Лівшиць трапляються русизми, але прикметно, що зазвичай за номінації спеціальних понять: **повторительніє курси, практичніє екзамени по <...> патологіческой анатомії з гістологією (с. 84); дістати свідоцтво о благонадежности; послали колективную срочную телеграму (с. 89), прокидаюсь з серцебієнієм (с. 90).** Поза цим її українське мовлення майже бездоганне. У ньому не бракує теплих, ніжних, пестливих слів, серед яких трапляються й оказіональні (*любовочка моя (с. 167); мій ясний; маленьке місце у твоїй голівці (с. 218); очєнята (с. 220)*), порівняльних конструкцій: *Голуба, я без тебе як висхла палиця верби (с. 106); Без тебе я, як кімната без вікон (с. 223).* Це засвідчує не лише те, що Розалія Яківна була доброю ученицею й неординарною особистістю, але і те, як дорожила волею й думкою чоловіка та не бажала засмутити своєю необов'язковістю чи безвідповідальністю.

В. Панченко, кажучи про В. Винниченка як адресанта інтимних листів, наголошує на його рішучих інтонаціях, безапеляційності, жорсткій, часом навіть грубуватій „маскулітності” [10, с. 10]. Спробуємо спростувати цю думку щодо листування Винниченка і Лівшиць, пам'ятаючи повсякчас, що перед нами письменник, людина творча, нерідко надмір занурена в себе, навіть, як писав М. Томенко, гравець, який „у щоденнику постійно підкреслює свою гру з жінками, гру зі словом, з майбутніми читачами його записів, гру із самим собою”. Зрештою, в одному з листів Винниченко так каже про себе самого: *В мені, здається, сидить з десяток людей цілком ріжних (с. 107).*

Зауважимо насамперед, що панорама звертань Винниченка до Лівшиць надзвичайно багата. Серед цих одиниць домінують оказіоналізми, причому такі, що переконують: почуття любові-опіки притаманне і йому, це головний відтінок його любові: *Голубо моя, Діта (с. 71) чи Голуба або Голуба моя (с. 85), ; бідна Діта моя (с. 71), Коха (с. 81); Коха моя (с. 72); моя Діта (с. 81); Дариночка моя єдина (с. 77); Дюна (с. 79); Нуна (с. 80), Малюна (с. 81); Малюнка (с. 87); Муна (с. 181), Дорогуна моя (с. 81); Коха моя, Дітка хороша, ніжна радість моя! (с. 80); Дітюню моя; Ти моя Ясюна (с. 184).* У них, як і в звертаннях Розалії Яківни, високочастотним є присвійний займенник *моя (Моя Діта!, Дорогуна моя (с. 81); бідна радість моя (с. 142); Дітюню моя (с. 184); Малюнка моя (с. 193); Нунко моя, мила моя дитинчутка (с. 210).* Наголосимо й на такій особливості цього компонента листів Винниченка: у ньому трапляються лексеми зі змістовим елементом ‘рожевий колір’: *Коха моя, Дітка хороша, ніжна рожевість моя (с. 80); Дітка моя рожева, Кроха моя єдина, кохана (с. 91).* Прикметним є й епітет-оказіоналізм *золоторожева: Цілую тебе, золоторожеву мою (с. 71).*

Крім того у листах В. Винниченка почуття любові споріднене із відчуттям болю: *Ой, Діта, ой, Коха, я люблю тебе болюче (с. 79).* Прориваються в його звертання і пейоративні одиниці (наприклад, *дрянуха, дрянуна, каналька, дрянушка, ледацюга*), але в таких контекстах, що надають їм радше жартівливого, аніж зрублого звучання: *А жалієшся, що від мене нічого нема. Каналька! (с. 93) чи Нунко, проставляй числа на листах! Ох, я тобі дам за це! Запам'ятай це, дрянушко (с. 182).* У листах, надісланих з-за кордону, трапляються варваризми: *Були вчора в Cinema du Peuple (с. 74); <...> жінка в старенькій шалі чи кофті, що носять femme de menage (с. 75), Ті самі, що в Medical Hôtelі бряжчать, що в «Братях Карамазових» на Vicux Colombier виступали (с. 75); Дві телеграми я послав на p[oste]r[estante] (с. 90).* Зазвичай листи Винниченка розлогіші, ніж у Лівшиць. У них не є винятком описи-замальовки природи, що не дивина, адже він письменник, і неабиякий! Пор.: *Тут весь час стоять тихі, золотисті дні. Далечинь, як над морем. Небо зеленкувато-блакитне, свіже, без хмар (с. 177) або Вчора дивився ввечері на небо, на чіткі зірки і знов, як і часто буває це, згадалася картинка з далекого дитячого*

життя: ми з батьком лежимо на землі під возом у чийомусь хуторі. Над головою кліпають зорі, гавкають хуторські собаки, а з дверей, що проти нас, тягне духом палива і галушок, що варяться на вечерю (с. 176). Загалом, його мовлення розмаїтіше, багатше, у ньому й просторічні елементи – не рідкість: *дурно, байдики б'є, Кацапія, сьогодні, кумпанією, самувар, Надюка.*

Прощальні фрази листів Винниченка вщерть переповнені почуттям, одним із виявників якого є повтори й інверсиви – прикметники та займенники: *Цілую всю (с. 73); Цілую тебе всю з ніг до голови (с. 88); Ніжна моя, хороша, хай тобі буде добре-добре (с. 74); Будь зовсім здорова, моя кохана, моя, моя (с. 77); Дорогуна моя, цілую тебе гаряче-гаряче (с. 81); Цілую мою Кроху в дорогу (с. 87); Цілую твої ноги і зруди твої прекрасні, молоді, дівочі! Ти, квітко моя розкрита! (с. 204); Голубок ти мій, безумно бажана моя! (с. 207).*

Важливою стилістичною прикметою листів В. Винниченка до Лівшиць є прийом діалогізації висловлень, що, безперечно, додає тепла, задушевності: *Цілую тебе всю з ніг до голови. Чуєш (с. 88); Малюна моя світла, люблю тебе, зірку мою. Чуєш? (с. 91).* Не бракує у них окличних речень: *Ти бажана моя! (с. 200)* і перифраз: *Туга ти моя і радість безкрайня! (с. 226); Ти, квітко моя розкрита (с. 204), моя весна і літо степове (с. 92).*

Підписував Володимир Кирилович свої листи лиш зрідка, і то доволі коротко й сухо: *Володимир (с. 81); Твій (с. 225); Баницик (с. 216); В. Винниченко (с. 227).*

У листах В. Винниченка завжди ширій, розповідає дружині, що робив, про що думав, чим переймався, не втомлюючись щоразу зізнаватися: *Люблю тебе глибоко (с. 77); Я сумую без тебе (с. 77); така туга, самотність, так скучив за тобою (с. 80).* Часом таким зізнанням завершує листа: *Ой, Діта, ой, Коха, я люблю тебе болюче! (с. 79); Голубок ти мій, безумно бажана моя (с. 207)* чи просить, щоб не переймалася перепадами його настрою: *Діта моя ніжна, моя весна і літо степове, не надавай значіння моїм настроям, – якось то буде (с. 92),* навчилася спиняти його „дурні, непотрібні вибухи». Радіє з того, що почуття їхнє взаємне: *Ой, Дітко моя, ти розуміси, я бачу, що я почувую, бо сама те саме маєш (с. 207).* Щоразу з нетерпінням очікує зустрічі: *Головне для мене тепер, – швидче до тебе. До тебе, до тебе – це єдине, що займає мої думки, бажання, мрії (с. 202); Ой, моє дитинча, я вже страшенно хочу, щоб швидче приходило 22-ХІІ (с. 214).* Переймається її здоров'ям: *У мене холодіє душа, коли подумаю, що ти захворіла серйозно і десь лежиши тепер. Ой, Діто, я починаю робитися боязким і забобонним <...> (с. 194).* Не байдужа йому кожна хвилина її життя: *Чекаю докладного опису, як ти живеш, де їси, що робиш, з ким ходиш, все, все (с. 73); Страшно мені хочеться хоч одним оком зазирнуть до тебе: що ти робиш, який у тебе вираз лиця (с. 74)* і все, що пов'язане з нею: *Чи ти собі купила одягу і капелюха? Не ходи мені голодранкою (с. 88).* Домагається, щоб ніколи не було поміж ними недомовленого чи навіть гірше – неправди: *Напиши одверто, щиро, докладно і не боячись нічого (с. 201); Тільки не пиши і не говори мені ніякої неправди, з якою б метою вона ни була (підкреслення Винниченка) (с. 200).*

Тут хоче наголосити й на такому: Винниченко не лише тепло й трепетно ставиться до дружини, він ще й переймається долею рідних батька і брата, допомагає їм, і фінансово також, а Роза Яківна не перечить, тільки заохочує. Та прикметним є інший епізод, що підкреслює, якою гуманною людиною він був: *Вчора зайшли з паном у кошару. Він показав сиве, малюсеньке ягнятко, зовсім крихотне, як маленька собачка. А мені стало так шкода цю маленьку істотку, таку кротку й безпомічну, що я не вдержався і висловив свій жаль. Пан заразився і ... подарував життя „каракульці”. Ми виділи слова,*

які видають в ньому людину доброго серця, співчутливу й відповідальну за все на світі, зокрема й за тварин.

Він постійно наголошує, що щастя вдвох вимагає постійної роботи духа: *Ми ні на хвилину не будемо виносити нашу любов на люди, ні на хвилину не будемо забувати, що ми її творимо щодня; щодня вона міняється, щодня набирає нові форми і за цим мусить слідувати наша свідомість, наше стремління робити собі не мужу з неї, не гнітючий обов'язок, нищучий сили, а навпаки – радість життя, що дає сили і гордості. Через те наше відношення до себе й до відносин наших мусить відрізнятися від обивательщини, навіть інтелігентської, «поступової» (с. 72–73). І рішуче відмовляється від наданої йому дружиною свободи: *Я не можу дивитись ні на одну жінку, я хочу тільки тебе, тільки ти хвилюєш і тягнеш мене, всі ж визивають просто огиду. Без Чи я не можу працювати (здається, це найголовніша причина), але й подумати не можу скористуватись твоїм дозволом. І рішуче нікого не хочу, не можу просто хотіть. Щось навіть дивно. Але факт» (с. 107).**

Як і в кожній люблячій парі, у Винниченка й Лівшиць є інтимні таємниці. Тож, щоб листи звучали щиріше, почуттєвіше, намагаються час від часу натякнути на них, скажімо: *Будь спокійна і здорова, моя єдина. Міцно-міцно пригортаю до тебе і цілую так, як ти «не любиш». Чуєш! (с. 93).* Вони використовують також і своєрідні шифри. Наприклад, слово *Боткін* або літеру *Б* уживають на позначення критичних днів у дружини, тоді як слово *Чи* або літеру *Ч* – інтимної близькості, пор.: *Виявляється, що це вищий спосіб Чи <...>; А як Боткін? Напиши, як прибуде (с. 88).* Загалом Винниченко намагається бути стриманим, не виявляти пристрасі, та не завжди це йому вдається – і тоді зринають рядки, що видають у ньому гарячого коханця: *Чи не турбує і всі явища дивно якось зникли. Живу собі та поживаю. Та жду того дня, коли матиму право пустити собі віжки. Ох, та й тушу ж! Бережись! Чуєш, Коха, бережись (с. 112).*

Хочеться вірити, що Винниченко був переконаний у спільності їхніх життєвих платформ (і стосовно любові-кохання також), інакше було б дуже жорстоким написати люблячій людині такі рядки: *Коли бачиш отако людину, яка надбала собі цю постійну кару за те, що хвилювалася, горіла, не тліла, що велику частину свого здоров'я віддала за не своє благо, то мимоволі ще раз і ще раз посміхнешся над справедливостю, немов би десь існуючою. Ти не зрозуміси мене, сподіваюсь, так, буцім я жалкую, що її немає? Її не було, й не буде, і не потрібна вона, й річ не в цьому. Суть закони життя. Що горить дуже, те згоряє швидче, ніж те, що тліє. Справедливо це чи ні, але факт. От так колись, голубо, буде й нам. Що ж ми виберемо? Чи тліти та довго, чи горіти та коротко? Не думаю, що ми розійдемося в виборі. Правда? Аби ж тільки розумно зоріти, не віддати по дурному сил горіння (с. 186).*

1916 рік був для них найщасливішим і водночас найнещаснішим: спершу втішила звістка, що Розалія Яківна вагітна – у її листі до чоловіка читаємо: *Одна думка, що може бути наша дитина, приводить мене в такий екстаз, що я не можу його тобі передати. Почуй його – с. 208),* а потім прийшла біда: їхньому батьківству, як знаємо, не судилося збутися.

Роза Лівшиць була посвячена в усі справи Винниченка – літературні й політичні (*Якщо матимеш час – напиши мені докладного листа про те, що і як ти гадаєш поставити на конференції (с. 217),* охоче допомагала – порадою чи практичною роботою. У складні (революційні!) дні не вимагає до себе уваги, навпаки, готова до самопожертви: *Як би допомогти тобі, мій єдиний? За мене не думай, і коли нема часу, не пиши (с. 218).* Вона захоплена ним тепер по-особливому: *Я з такою побожністю молюся тобі! Балакати про*

тебе – для мене свято. Велике свято, велика радість. День і ніч, кожна хвилинка життя мого є молитва тобі. Все освічується тобою і через те робиться прекрасним, потрібним, бажаним(с. 223). Бо ж велику й відповідальну місію на себе взяв: у травні 1917 поїхав у складі української делегації до Петербурга. І ось – Два дні вже лазимо в Таврійський палац, щоб піймати Чхеїдзе, і ніяк не піймаємо <> Легко тим крикунам галасувати, погрожувати, хіба вони відповідатимуть перед самими собою?(с. 224). Останній лист датований 9 липня 1918 року. У ньому В. Винниченко сповіщає дружину, що його арештовано. Однак лист не розпачливий. Він намагається заспокоїти Розу Яківну: *Отож, голубко, будь спокійна і постарайся швидче добути побачення. Обнімаю тебе всім серцем* (с. 227).

Наведене дає підстави до такого висновку: Винниченко й Лівшиць були добрим подружжям, їхні почуття були щирі й глибокі, які вони вміло виражали у теплому, ніжному, незаангажованому, наскрізь власному слові.

1. *Винниченко В.* Щоденник. Т. 1. 1911–1920 / редакція, вступ. ст. і прим. Г. Костока. – Едмонт ; Нью-Йорк, 1980. – 558 с.
2. *Винниченко В.* Записки Кирпатого Мефістофеля / Володимир Винниченко. – Черкаси : Брама-Україна, 2005. – 264 с.
3. Володимир Винниченко – Розалія Лівшиць : епістолярний діалог (1911 – 1918 роки) / упорядкув., вступ, комент. та прим. Надії Миронець. – Дрогобич : Коло, 2012. – 288 с
4. *Гинзбург Л. Я.* О психологической прозе / Л. Я. Гинзбург. – М.: INTRADA, 1999. – 415 с.
5. *Єрмоленко С. Я.* Формування української мовної особистості / С. Я. Єрмоленко // Українознавство. – 2010. – № 1 (34). – С. 120–123
6. *Єрмоленко С. Я.* Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Р. / за ред. С. Я. Єрмоленко. – Київ : Либідь, 2001. – 222 с., с. 92–93
7. *Заболотна Т. В.* Епістолярна спадщина В. Винниченка: адресування і стиль : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Т. В. Заболотна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2005. – 17 с.
8. *Ільків А.* Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини ХІХ – початку ХХ століть : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спеціальність 10.01.01 – українська література / Ільків Анна Володимирівна. – Івано-Франківськ, 2016. – 410 с.
9. *Кузнєцова А.* Епістолярій В. Винниченка як джерело самовираження особистості письменника (конфлікт з Горьким) // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2005. – Вип. 62. – С. 127–133.
10. *Панченко В. С.* Володимир Винниченко: Парадокси долі і творчості: Книга розвідок та мандрівок / В. Панченко. – Київ : Твім інтер, 2004. – 288 с.
11. *Прокопович Л.* Лексико-семантичне поле страждання в поетичному дискурсі ХХ століття / Лідія Прокопович // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2016. – Випуск 772. – С. 61–65
12. *Старовойтенко І. М.* Листи В. Винниченка до Є. Чикаленка як джерело дослідження його громадсько-політичної діяльності // Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка (до 125-річчя від дня народження) : зб. ст. – Київ : ІПіЕНД, 2006. – С. 236–244

13. Франко І. Новини нашої літератури. Володимир Винниченко. Краса і сила... / Іван Франко // Літературно-науковий вісник. – 1907. – Т. 38. – Кн. 4. – С. 139–141.

Стаття надійшла до редколегії 28. 04. 2017

доопрацьована 23. 05. 2017

прийнята до друку 15. 08. 2017

HUMAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF LANGUAGE

Mariia Fedurko

*Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University,
Department Philological Disciplines and Methods of Their Teaching in Primary School,
2/220, Les Kurbas Str., 82100 Drohobych, Lviv region, Ukraine
Tel.: (0 324) 41-34-07*

In the article the writer's correspondence of Volodymyr Vynnychenko and his wife Rosalie Livshits with the purpose of characterizing each of them as language individuals has been analyzed. It has been revealed that this is communication of two intelligent people who have warm feelings for each other. They are open and sincere, help themselves and family, take care primarily of spiritual. All mentioned demonstrates their speech. It is emphasized that from 1911 to 1914 Rosalia Livshits wrote letters in Russian, because she didn't know Ukrainian. However, she's accepted her husband's offer, has learned his native language (perfectly!), and since 1914 she has spoken only Ukrainian. It is shown that there is much in common in the texts of their letters.

There are a lot of addresses, which include quite frequent qualitative adjectives *дорогий/дорога, ніжна, світла, коханий/кохана, ясний/ясна, єдина, бідна*, occasionalisms (*Коха, Діта, Манюня, Голуба, Нунка*), melioratives (*зіронька, голубонько, дитинко, дитинчутка*), exclamation sentences, repetitions, paraphrases and other expressive means of language, including possessive pronoun *мій (моя, моє)*. It helps to intimate speech, give it special tenderness. There are also units expressing defining traits of both addressees in analyzed letters. It is noted that in Vynnychenko's letters, unlike R. Livshits's, we find descriptions of nature, there pejoratives can occur. It has been confirmed that Vynnychenko and Livshits were good spouses, their feelings were sincere and deep, and they expressed them in a warm, gentle, unbiased, their own word.

Key words: linguostylistics, language individual, correspondence, Volodymyr Vynnychenko, Rosalia Livshits, comparison, meliorative, pejorative.